

op een tafel is vastgebonden, evenzeer de strategie van het parcours hanteert. De immersie in een virtuele ruimte staat veel dichterbij de ervaring van iemand die een traject doorloopt, dan bij die van iemand in een cinemazaal.

HET CENTRUM OP HAAR BEURT MAG DAN DE EENDUIDIGE EN STATISCHE POSITIE DIE ZE IN CONVENTIONELE THEATERARCHITECTUUR BEKLEEDDE, VERLOREN HEBBEN, NOG STEEDS ZIJN THEATERMAKERS EROP GEBRAND DE AANDACHT IN WELGEKOZEN VERZAMELPUNTEN TE CONCENTREREN.

Het centrum op haar beurt mag dan de eenduidige en statische positie die ze in conventionele theaterarchitectuur bekleedde, verloren hebben, nog steeds zijn theatermakers erop gebrand de aandacht in welgekozen verzamelpunten te concentreren. De besproken podiumkunstenaars richten allen hun ruimte op hiërarchische wijze in, ook CREW. Hun belangrijkste hulpmiddel is hierbij nog steeds het richten van de blik. Door middel van een hiërarchisch opgebouwd geheel, dwingen ze hun publiek om de voorstelling vanuit een door hen bepaald standpunt te bekijken. Ook als theatermakers bewust opteren voor een multifocaal scènebeeld, zoals Mette Edvardsen, kunnen we stellen dat de toeschouwers de opvoering verplicht vanuit die optiek dienen te volgen, dat het onmogelijk is alles te zien en dat er niet één manier bestaat om de opvoering op de *juiste* wijze te bekijken.

Het controleren van de blik van de toeschouwer blijft het ultieme middel om de theatergangers in de macht te krijgen en die macht lag bij de klassieke theatrale opstelling in de handen van de architectuur. Het is dus duidelijk dat theatermakers de taak die tot hiertoe aan de architectuur toekwam – het in stelling brengen van de blik van de toeschouwers – moedwillig overnemen.

- 1 De cursivering van Verschaffel is niet toevallig, ze wijst op het feit dat het theatergebouw de toeschouwer in de juiste positie *dwingt*. Het publiek *kiest* haar plaats niet, haar plaats wordt haar *aangewezen*. Geparafraseerd uit: Verschaffel, Bart, 'Rome / over theatraliteit'. In: *Vlees en Beton 16, Laat XXe-eeuwse genootschap voor architectuur en stedenbouw*, Mechelen, 1990, p. 22.
- 2 Letterlijke vertaling: qui fait un théâtre/ qui fait une pièce de théâtre. Met θεάομαι: contempler, considerer, examiner en ποιέιν: faire, fabriquer. Uit: Bailly, Anatole, *Dictionnaire Grec-Français*, Rédigé avec le concours de E. EGGER, Édition revue par L. Sechan et P. Chantraine, avec, en appendice, de nouvelles notices de mythologie et religion par L. Sechan, Hachette, Paris, 1969 (eerste ed. 1950), p. 920.
- 3 De theorieën van het Environmental Theater van Richard Schechner passen volledig in de traditie van het postdramatisch theater. Hij neemt de stelling in dat de architectuur van de klassieke schouwburg volledig in het teken staat van het verbeelden van een dramatische tekst en verwerpt als dusdanig het conventionele ruimtegebruik, om het te vervangen door een omgeving waarin toeschouwers zich vrij kunnen voortbewegen en zo een steeds veranderende, dynamische ruimte creëren. Uit: Schechner, Richard, *Environmental Theater*, Hawthorn books, New York, 1973, p. 83.
- 4 Erving Goffman herhaalt in de inleiding van *Frame Analysis* de vraag die William James reeds in 1869 opwierp. Het is een vraagstelling die impliceert dat kaders onze 'sense of realness' beïnvloeden en die pertinent aanwezig is in het stuk van Mette Edvardsen. Ze problematiseert de cadrage waarmee het dramatische theater de realiteitsillusie probeert te maximaliseren. Uit: Goffman, Erving, *Frame Analysis*, Northeastern University Press, Boston, 1986, p. 2. (oorspronkelijke cursivering)
- 5 Carlson, Marvin, *Places of performance. The semiotics of theatre architecture*, Cornell University Press, Ithaca (NY), 1992, p. 60.
- 6 geparafraseerd uit: Vanhoutte, Kurt, 'Performatieve technologie: het perspectief van CREW', in: *Proscenium*, nr. 31, pp. 13-22, tekst ter beschikking op <http://www.crewonline.org>, laatst geconsulteerd op 16/04/07.